

Martin Alfred Lundbyes krigsberetning.

Historien er nedtegnet av Martins barnebarn, Hilde Sveum, f. 1979, etter en samtale 10. mars 1998.

Martin Alfred Lundbye (1917-2007)

«Lørdag kveld 20. april 1940 var det samlet mange soldater på prestegarden i Vardal. Vi så det brant på Mustad gård. Da skjønnte vi at tyskerne nærmet seg.

Søndag morgen 21. april stelte jeg hestene og Erling Slåttsveen var sveiser. Da hørte vi skuddene rundt oss og vi måtte komme oss ned i kjelleren i prestegarden. Der var det samlet mange av evakuerte folk. Blant andre en Monsen og et par unge gutter. Tiden gikk og det ble kaldt. Ungene frøs. Polla hadde pakket klær og mat til barna, men måtte flykte fra alt. «Jeg går opp og henter det», sa jeg. Kommet opp på kjøkkenet så jeg soldatene

hadde flyktet fra geværene sine. Jeg fikk med meg mat og klær og kom meg ned igjen. Fortalte om geværene som lå igjen. En av guttene og jeg gikk opp fra kjelleren og ut. Vi tok geværene som soldatene hadde lagt igjen og grov ned i snøen.

Mens vi holdt på med det så vi en tropp tyskere oppe i Grytbakka på vei nedover mot prestegarden. Jeg sa: «Nå må vi skynde oss ned i kjelleren til de andre». Jeg hadde bare et skritt igjen, da kom det en flokk tyskere fram like foran gangen med geværene imot oss. Disse hadde vi ikke sett fra vinduet. Jeg ble livredd og ferdig til å kaste meg inn. «Rett opp henda», skrek gutten som var med meg. Så han reddet meg – to skritt fra døden. Så senket de børsene og kom mot oss.

De andre som var i kjelleren ble beordret opp på gardsplassen, og alle ble kroppsvisitert. Men de fant fire børser i stuen som de slo av og kastet patronene utover gardsplassen. Alle menn ble kommandert opp til hovedveien unntatt sogneprest Redtrøen.

Oppe ved veien sto det flere. De var også tatt til fange. Vi ble kommandert ned til Tobru. I skogkanten hørte vi skuddveksling og vi stoppet en stund. En røksky varslet at faren var over. Så bar det videre nedover. Det lå enda igjen en død tysker der. I Tobru-krysset ble vi stoppet igjen. Da brua var sprengt måtte tyskerne dra kanonene og granatpakningene over elva. Så ble vi kommandert til å dra kanonene og noen til å bære granatpakningene. Tyskerne hadde da tent i på flere steder nedover. Bl. a. hadde de tent på butikken i Tobru.

Prestegarden i Vardal. Til høyre: presteboligen, til venstre: skålen og forpakterboligen.

Mellom Engelstad og Myrvold ble jeg kommandert til å løfte en granatpakning opp på skuldene til Hushagen som da var forpakter på Fjellsalm.. Han snakket litt tysk og sa at han ikke orket å bære den. De andre var da allerede på flukt langt nedover. Vi måtte springe med granatpakningen. Da rettet tyskeren børsa mot meg. Jeg ble livredd og fikk pakningen på skuldra mi og sprang med børs pipa i ryggen. Med børs pipa sittende i ryggen prøvde jeg av alle krefter å komme etter. Den første jeg nådde igjen var en eldre mann som het Olaf Olstad. Han var meget dårlig i bena. Han ble jaget helt forferdelig med børs pipa i ryggen.

Polla (1894-1972) og Gunnar Mjølstad (1900-1994)

Kommet ned til Veisten tok tyskerne over granatpakningene og kanonene og satte dem til side. Da trodde vi at vi skulle slippe fri. Men det var nok her det sørgelige skulle skje. Her ble vi kroppsvisitert på nytt. Erling sto foran meg. På ham fant de et bilde fra militæret (sesjon). På det sto det at han var ikke stridende, men ble allikevel sendt framover til de som var oppstilt. Så var det min tur. Jeg

var redd jeg hadde noen papirer i lommeboka fra militæret, skjønt jeg var også frikjent. De fant ikke lommeboka mi da jeg ble kroppsvisitert i prestegarden. Men der var det bare 3-400 kroner og jeg fikk den tilbake.

I mens var Erling nesten framme til de andre. Da ropte kjøpmann Sukkestad til Gunnar Mjølstad: «Du Gunnar? Han Erling er da ikke soldat?» «Å, nei da. Han har ikke noe med dette å gjøre», svarte Gunnar. Da var det at Monsen gikk fram til befalet og sa at han kunne bevise at han hadde vært sammen med Erling i prestegarden hele tiden. Erling ble da beordret tilbake til oss. Da han kom og stilte seg ved siden av meg var han helt hvit i ansiktet og helt stiv. Fikk ikke gråte eller noe. Han ble jo reddet fra den visse død.

I mens spurte en av de som sto framme: «Hva er det vi skal ut på nå da? Skal vi skytes nå da?» «Ja, vi skal visst det», svarte den andre. En fra Vestre Aker jamret seg og ville bort. Han ropte på Gud om at han måtte hjelpe så han kom til sin kone og lille sønn. En tysker skrek: «Du skriker som en vill gris», ble meg fortalt senere. De andre som også var oppstilt sammen med mannen fra Vestre Aker ble skutt mens vi sto der. Dette var en opplevelse jeg aldri glemmer.

Så kom ordre om å ta fatt på granatpakningene og kanonene igjen og dra videre til Gjøvik. Jeg var med å dra kanonene. Kommet ned i Storgata tok tyskerne over, og vi ble ført til Gjøvik skole. Da var vi både sultne og tørste. For vi hadde nesten ikke spist om dagen. Nå fikk vi vann. Bare en om gangen fikk gå ut på gangen og drikke vann. Vi var alt for mange i klasserommet. Det ble så trangt om natten. Måtte ligge utover på golvet. Gunnar var sist inn etter å ha drukket vann. Han måtte legge seg under en skrivepult – en dobbelt skrivepult.

Mandag 22. april skjedde det ikke noe, unntatt og ut på gangen og drikke vann. Ellers lå vi på golvet. Jeg hadde heldigvis en jakke. Den la jeg under hodet til hodepute. Mange hadde ingen ting. Mat fikk vi ikke denne dagen heller. Tirsdag morgen 23. april hadde Røde Kors fått høre om oss. Da kom de og ga oss en kopp med suppe og et kjøttstykke i hånda.

Ut på dagen kom tyskerne og tok noen ut noen av oss til å være med ut i gården for å løfte en «sværing» som kunne ligne en bombe eller en stor granat opp på en lastebil. Tyskerne gjemte seg og sto og kikket på oss rundt hushjørnet. Alt tydet på at de var redde for at vi skulle slippe den ned så den gikk av. Men vi greide det. Samme kveld ble noen flyttet til bedehuset for å sove der. For da ble det bedre plass.

Onsdag morgen 24. april ble vi beordret bortover til Bråstadbrua som var sprengt. Vi skulle planere veg bort til den midlertidige brua. På en plate i skogkanten fikk vi se mange døde tyske soldater. De var lagt i ring med hodene inntil hverandre og bena ut. De hadde lagt bar over hodene. Soldatene hadde nok blitt drept da de sprengte brua.

Ut på dagen kom Røde Kors med et 50 l melkespann fra gården Bråstad, med melk i. Vi fikk en melkekopp hver. Drakk av samme koppen. Jeg drakk litt sent. Da pekte tyskeren på meg med børsa, så jeg skulle forte meg. Det var melka som reddet oss den dagen.

Om kvelden kom vi tilbake til skolen, slitne og sultne. Da var det ordnet slik at de som ikke hadde noe med det militære å gjøre skulle slippe fri. Lensmannen satt og skrev navnene på dem. Så, plutselig ble fyllepennen tom. Men i køa sto det en som nettopp hadde fylt pennen sin. Han skyndte seg og stakk pennen bort i hånda til lensmannen. Det var redningen vår som sto lengre bak i køa. Og, i mens sto ingeniør Nordvik i vinduet og informerte det tyske befalet om byen. Prøvde på beste måte å «tulle» ham bort så lenge som mulig.

Det ble senere fortalt at det tyske befalet var påvirket av alkohol. Han ble nok interessert i det Nordvik fortalte og glemte seg nok bort. Jo flere navn fikk lensmannen skrevet. Men plutselig snudde tyskeren seg og spurte lensmannen om hvor mange han hadde skrevet ut. Så sa han: «Stopp! Ikke flere!» Det var visst sogneprest Redtrøen som fikk presset på at mannfolka kunne komme hjem og stelle dyrene sine. Det var jo bare kvinner og barn hjemme.

Erling Slåttsveen ved bauten i Hunndalen hvor han i 1940 ble reddet fra kulene fra den tyske eksekusjonspelotongen.

Da var det å komme avgårde så fort som mulig. Da var vi ikke slitne lenger. Selv om vi hadde arbeidet hele dagen ved Bråstadbrua og gått til Gjøvik skole etterpå. Alle øverbyggingene som var utskrevne var ifølge oppover til prestegarden sammen med Redtrøen. Han hadde kjøpt julekake som vi delte mellom oss. Det var den beste julekaka jeg noen gang hadde spist.

De som ble skutt ved Veisten mener jeg var helt uskyldige, for jeg tror ikke de hadde vært med og kjempet sivilkledde. Jeg mener at de hadde skiftet klær etter slaget men hadde glem å fjerne militærbevis. Det ble fortalt at den ene hadde en vindjakke som hørte Smukkestad kjøpmann til.

Det kom ordre om at alle radioer skulle leveres inn. Selv om alle var triste der de sto i kø hørtes en stemme borti køen: «Det har nå vøri lite å hørt på radio'n, men at det har vøri så dårlige program at jeg må stå så lenge for å bli kvitt den.»

En dag kjørte jeg med hest ned til Gjøvik Meieri for å hente mel til prestegarden. Da fikk jeg se Hushagen foran bedehuset. Han hadde ikke sluppet fri enda. Han ropte til meg og ba meg hilse «oppatti» bygda.

Jeg jobbet på By gård i slutten av krigen. En dag kom Ludvig Skjerven ut til oss og sa: «Nå trur je det snart er fred.» Vi jobbet videre med graving av tomt. Plutselig kom Ludvig løpende og sa: «Nå er det fred.» Så løp han inn igjen og hentet flagget. Vi hadde problemer med flaggstangsnora. Den hadde jo ikke vært brukt på fem år. Plutselig så vi flagget komme til topps nede i Hommelstad hos Tølløv Håvi. Så fikk vi heist flagget. Endelig var det fred i landet. Det var den 8. mai 1945.

Jeg møtte opp ved avduking av bautaen ved Veisten. Ved avduking av bautaen så jeg kona og gutten til mannen fra Vestre Aker. Han som ropte om Guds hjelp, så han kunne komme hjem til sin kone og lille sønn den dagen vi sto oppstilt der den 21. april 1940. De var oppe og la på krans. Gutten bar kransen og la den ned ved farens minnestein. Det var en så rørende stund så tårene kom. For da gikk tankene tilbake til den skjebnesvangre dagen.»